

Teresa PASZKOWSKA*

TEOLOGIA ŻYCIA KONSEKROWANEGO — DIAGNOZA STANU I WYZWAŃ PRZYSZŁOŚCI

Teologia życia konsekrowanego nie osiągnęła wciąż jeszcze zadawalającego ujęcia — sygnalizowały w okresie posoborowym znaczące autorytety teologiczne¹. Mimo upływu półwiecza od Vaticanum II i wypracowania wielu ważnych dokumentów kościelnych w tym zakresie, nie jest to wciąż jeszcze teologia w pełni uporządkowana ani znacząco rozwinięta. Opinia, iż pozostaje nadal „zbyt fragmentaryczna i dopiero czeka na ujęcie całościowe co do zakresu i dogłębnie sięgające do sedna misterium”², zachowuje aktualność.

Kard. Franc Rodé, podczas neapolitańskiego kongresu dotyczącego zakonów (3 II 2010), mówił wprost o *wyschłych źródłach*, nadających dotąd kształt życiu konsekrowanemu. Wskazał na zsekularyzowaną mentalność osób konsekrowanych, wynikłą z błędnie pojmowanej w okresie posoborowym otwartości na rzeczywistość współczesną. W konsekwencji dochodzi do takich paradoksów życia osób konsekrowanych, jak: „naśladowanie bez wyrzeczenia, modlitwa bez spotkania, braterstwo bez wspólnoty, posłuszeństwo bez zaufania, miłość bez transcendencji”³. W tym samym tonie ocenił sytuację papież Benedykt XVI: „Ześwieczona kultura przeniknęła bowiem do umysłów i sercu wielu osób konsekrowanych, pojmujących ją jako swoistą drogę do nowoczesności [...] występuje

* Dr hab. Teresa PASZKOWSKA SNMPN, prof. KUL — kierownik Katedry Życia Konsekrowanego w Instytucie Teologii Duchowości; autorka książek: *Integrująca rola SŁOWA* (Lublin 2000), *Formacja i godność* (Kraków 2004), *Misterium konsekracji osób w perspektywie duchowości Soboru Watykańskiego II* (Lublin 2005), *Psychologia w kierownictwie duchowym* (Lublin 2007); redaktor prac zbiorowych: *Homo novus*, współred. A. J. Nowak (Lublin 2002), *Mulieris dignitas — promieniowanie kobiecości* (Lublin 2009). Opublikowała ponad 100 artykułów naukowych i haseł encyklopedycznych. Członek Lubelskiego Towarzystwa Naukowego (od 2003), Towarzystwa Naukowego KUL (od 2004), członek Zarządu Polskiego Stowarzyszenia Teologów Duchowości (sekretarz).

¹ Por. S. Nagy, *Z teologii życia zakonnego*, „Analecta Cracoviensia” 8(1976), s. 165.

² P. Liszka, *Charyzmatyczna moc życia zakonnego*, Wrocław 1996, s. 53.

³ Kard. Rodé o kondycji zakonów, <http://info.wiara.pl/doc/432624.Kard-Rod-o-kondycji-zakonow> [1 VI 2010].

niebezpieczeństwo zadowolenia się przeciętnością...⁴. Stwierdzenie to odnosi się w całej rozciągłości także do polskiej sytuacji. Niedostatek teologii i kryzys życia — to diagnoza bynajmniej nie przerysowana, choć napawająca smutkiem.

W czym należałoby upatrywać przyczynę tego stanu? Wydaje się, że w trudności połączenia głębokiej teologii (integralnie ujmowanej) z charyzmatycznością życia według takiej teologii. W samej nazwie kryje się klucz: teologia życia — więc, rzeczywistości dynamicznej z całą jego złożonością zewnętrzną i wewnętrzną. Chodzi przy tym o teologię, nie tylko *opisującą*, lecz przede wszystkim — *wyjaśniającą* to życie od podstaw i *dynamizującą* je. Nielatwo taką teologię zbudować gruntownie, od podstaw i konsekwentnie ją rozwinąć na tyle, by przyjęła postać aktualną na obecne czasy.

Nade wszystko potrzebna jest tu solidna refleksja dogmatyczna, która pozwoliłaby życie konsekrowane osadzić konsekwentnie w soborowej chrystologii i eklezjologii. Kuszące dla naszego pokolenia są teorie pragmatyczne wobec instytutów życia konsekrowanego i osób konsekrowanych, wprost ukierunkowane na opisywanie niezastąpionej ich roli w newralgicznych obszarach życia w Kościele. Być może istnieją też jakieś ukryte obawy przed utworzeniem teologii, która zbyt ujednoczyłaby systemowo⁵ życie konsekrowane, co rzekomo dewaluowałoby różnorodność jego charyzmatycznych form.

Potrzeba dużej dozy wiary i męstwa, by zmierzyć się z pytaniem bynajmniej nie retorycznym: czy Kościół — a w nim instytuty życia konsekrowanego — ogarnia ogień Ducha Świętego? czy „ten spajający i uświęcający płomień jaśnieje rzeczywiście jeszcze w Kościele, czy też może został zduszony przez proch i popiół różnorodnych zwyczajów, instytucji i lęków?”⁶. Z pewnością nie mogą być przydatne do autentycznej odnowy teologii i życia elementy, które demaskuje kard. Ratzinger: „Nieświeża woda teorii i duchowego gadulstwa, w którym frazesami próbuje się zatuszować utratę tej rzeczywistości, jak się za nimi kryje...”⁷.

Wyraźne wyznaczniki można dostrzec w posynodalnej adhortacji *Vita consecrata*, zwłaszcza w jej pierwszej części — *Confessio Trinitatis*, która ma charakter głęboko teologiczny i teologalny, wskazujący na nieodzowność związku życia z teologią, mistyki z doktryną, refleksji o wierze z duchowością.

⁴ Benedykt XVI, *Bądźcie wiarygodnym i jasnym znakiem Ewangelii*, „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 27(2006), nr 9-10, s. 35-36.

⁵ Por. F. Courth, *Dyspozycyjne naśladowanie Chrystusa. Dogmatyczno-eklezjologiczne rozważania nad podstawami i sensem życia zakonnego*, w: *Apostolskie posłannictwo zakonów*, red. L. Balter, Poznań 1987, s. 161; F. Wulf, *Theologische Phänomenologie des Ordensleben*, w: *Mysterium Salutis IV/2*, Einsiedeln 1973, s. 478.

⁶ Kard. Joseph Ratzinger/Benedykt XVI, *W dzień Pięćdziesiątnicy*, tł. K. Wójtowicz, Kraków 2006, s. 52.

⁷ Tamże.

1. Czego uczy przeszłość posoborowa?

Można bez obaw o przesadę stwierdzić, że teologia mająca za przedmiot życie konsekrowane, korzystająca z kontekstu akademickiego, zyskuje przestrzeń do głębokich interdyscyplinarnych przemyśleń. Przy czym musi ona zawsze pozostać teologią tzn. dziedziną nieskażoną spekulacjami zsekularyzowanymi przez naukowość separującą się od Boga. Znany badacz teologii monastycznej Jean Leclercq OSB († 1993) wykazał, że sposób uprawiania teologii w środowiskach zakonnych zawsze różnił się od sposobu uprawiania jej w świecie uniwersyteckim. Za cel główny stawia się „nie to, aby wyłożyć tajemnice Boże, wyjaśnić je i wysnuć z nich spekulatywne wnioski, ale przepoić nimi życie, ukierunkować całe swoje istnienie na kontemplację”⁸. W tym znaczeniu jest to teologia duchowości, uzupełniająca teologię spekulatywną i zarazem będąca jej dojrzałym owocem, efektem wysiłku intelektualnego i wypełnieniem postulatów wiary. Jest ona swoistą „nadwyżką, tym *sursum*, w którym teologia spekulatywna zaczyna przekraczać sama siebie, aby stać się tym, co św. Bernard z Clairvaux nazywa pełnym poznaniem Boga: *integre cognoscere*”⁹.

W centrum uwagi nie staje tu wiedza powiązana z pytaniem (*questio*), lecz *doctrina spiritus, sapientiam loquimur*¹⁰, która zakłada zarówno u nauczającego, jak u słuchaczy przyjęcie pewnego stylu życia, zaangażowania i ascezy. Ta teologia może dawać mniej światel spekulatywnych, ale w zamian rodzi „swoiste upodobanie, jakieś przyłgnięcie do prawdy, a krótko mówiąc, miłość Boga”¹¹. Niezbędny jest przy tym postulat „przekroczenia rozumowych środków, które prawomocnie służą do wyjaśnienia wiary. Potrzebny jest więc dar Boży, osobista łaska dana nauczającemu i słuchaczom. Nauczają tu przede wszystkim Bóg...”¹². Czy taką teologię zdolni są tworzyć i stosować ludzie Trzeciego Tysiąclecia?

W okresie posoborowym refleksja nad życiem konsekrowanym żywo odzwierciedlała te trendy, które w teologii przybierały na znaczeniu w kolejnych dziesięcioleciach¹³. Z nich czerpała inspiracje i w znacznym stopniu ulegała im, nie zawsze z należąca ostrożnością.

Kiedy w latach siedemdziesiątych XX wieku w Kościele nabrało szczególnej rangi pojęcie ludu Bożego jako podmiotu kościelnego, preferowano w teologii to, co pochodzi od podstaw (świeckie i wspólnotowe) i niweluje różnice stanów życia. Na życiu konsekrowanym odbiło się to kryzysem w postaci aktywizmu

⁸ J. Leclercq, *Miłość nauki a pragnienie Boga* (Źródła monastyczne, 14), tł. M. Borkowska, Tyńiec-Kraków 1997, s. 268.

⁹ Tamże, s. 268-269.

¹⁰ Por. tamże, s. 12-13.

¹¹ Tamże, s. 14.

¹² Tamże, s. 14.

¹³ Zob. P. G. Cabra, *Tü, Sigueme! Curso breve de vida consagrada*, Madryt 2005, s. 85-119.

i ustępstwami wobec tradycyjnej działalności instytucji. Uprzywilejowane stały się specjalizacje i obowiązki zawodowe, które spożytkował Kościół lokalny, a które instytucjom dały dogodnie przestrzenie gratyfikacyjne. W tym okresie liczne osoby opuściły życie zakonne, zwiędzone wizją „promowania stanu świeckiego”. Także nowe ruchy kościelne — konkretnością charyzmatu i jasną pedagogią inicjacji — przyciągały osoby zakonne i świeckie. Życie konsekrowane, pozostając w napięciu powinności odnowy, stwarzało u wielu poczucie zagubienia. W tym kontekście pojawił się wysilek teologiczny dla wypracowania nowej teologii charyzmatów oraz teologii konsekracji.

W obszarze latynoamerykańskim był to okres zupełnie odmienny, mający charakter „opcji preferencyjnej na rzecz ubogich”, zapoczątkowanej przez biskupów w Medellin i później potwierdzonej w Puebla. Teologowie podążali za tą orientacją, a życie konsekrowane wybrało ją jako taktkę: przeniesienie się na peryferie miast, wycofanie ze świata możnych i zorientowanie na świat opuszczonych.

a) W teologii charyzmatu akcent położono najpierw na tożsamość chrystologiczną, a następnie na pneumatologię charyzmatu instytucji. Instytut — to projekt charyzmatyczny zrodzony z Ducha dla pożytku Kościoła i społeczności, który należy odczytać intensyfikując badania nad własnymi początkami, postacią i duchowością założyciela. Tę teologię przyjęto w dokumencie Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich oraz Kongregacji Biskupów, Wytyczne dla wzajemnych stosunków między Biskupami i Zakonnikami w Kościele pt. *Mutuae relationes* (14 V 1978)¹⁴. Osoby zakonne winny włączyć się w Kościoły lokalne zgodnie z własnym charyzmatem (biskupi uszanują charyzmaty), w zamian akceptując program duszpasterski diecezji (respektować biskupów). W 1980 roku opublikowano dwa dokumenty o zaangażowaniu polityczno-społecznym osób zakonnych: *Zakonnicy i promocja ludzka* i o kontemplacyjnym wymiarze życia zakonnego *Dimensio contemplativa*. Akcent pada na to, by wychodząc naprzeciw realiom społecznym, posiadać solidną podbudowę duchową (por. VC 9, 48).

W latach osiemdziesiątych XX wieku obserwujemy powrót od hasel społecznych do przestrzeni prywatności i dowartościowania godności osoby oraz rodziny, jako efekt triumfu neoliberalizmu i indywidualizmu nad socjalizmem, który poniósł klęskę ideologiczną. W Kościele i życiu konsekrowanym odbija się to dwójako: na Północy przybiera na sile sekularyzm, Południe wzrasta liczebnie, choć nie rekompensuje to utraty wpływów. Nauki humanistyczne święcą sukces — psychologia i duchowość toczą bój o wpływy w antropologii. Kodeks Prawa Kanonicznego (1983) posługuje się już pojęciem „życie konsekrowane” zakresowo szerszym od pojęcia „życie zakonne”.

¹⁴ Zob. F. Rodé, *Osoby konsekrowane w Kościele według dokumentu «Mutuae relationes»*, [http://www.zakony-zenskie.pl/index.php/wspopraca-midzyzakonna/79-symposium-jasna-gora-10-12-pazdziernika-2006/393-ii-qycie-konsekrowane-w-kociele-interpretacja-dokumentu-mutuae-relationes-czego-oczekuj-biskupi-od-zakonnikowq- \[1 VI 2010\]](http://www.zakony-zenskie.pl/index.php/wspopraca-midzyzakonna/79-symposium-jasna-gora-10-12-pazdziernika-2006/393-ii-qycie-konsekrowane-w-kociele-interpretacja-dokumentu-mutuae-relationes-czego-oczekuj-biskupi-od-zakonnikowq- [1 VI 2010]).

b) Teologia konsekracji nie tracąc z oczu spraw historycznych instytutu, koncentruje się na samej istocie tego rodzaju życia eklezjalnego. Czuje się przymuszona wręcz do pogłębienia wymiaru teocentrycznego — dokumenty wprost posługują się pojęciem „konsekracji nowej” i „szczególnej”. Oddanie się Bogu jest postrzegane jako odpowiedź na Jego specjalne powołanie. Kodeks Prawa Kanonicznego rozciągnął pojęcie konsekracji na osoby: zakonne, instytuty świeckie, pustelników, dziewice, wdowy i członków stowarzyszeń życia apostołskiego. Dykasteria watykańska zmieniła swą nazwę na Kongregacja do spraw Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostołskiego.

W refleksji teologicznej rozpatrywano różne aspekty konsekracji: a) biblijne aspekty naśladowania Chrystusa (lata sześćdziesiąte); b) pneumatologiczne aspekty charyzmatu (lata siedemdziesiąte); c) teocentryczna refleksja (lata osiemdziesiąte) przywołuje trzy elementy konsekracji: akt konsekrujący ze strony Boga, ludzką odpowiedź na powołanie przez profesję rad ewangelicznych i pośrednictwo Kościoła w konsekracji. W ten sposób uwydatnia się Boski i ludzki wymiar aktu oraz stanu konsekracji życia, bez utraty jego zakorzenienia w Kościele (wymiar komunijny wobec tendencji indywidualistycznych). Teologia konsekracji ob staje przy tym, że priorytetem w życiu konsekrowanym jest „należeć do Boga” i „być w Jego służbie”, a dopiero w konsekwencji „czynić-działać”. U podstaw życia konsekrowanego jest Pan, którego trzeba kochać i służyć Mu bezpośrednio lub w braciach. Konsekrowany nade wszystko „wypatruje Pana” i usiłuje wypełniać Jego wolę. Tę teologię utrwala adhortacja *Vita consecrata* (por. nr 22. 31).

W latach dziewięćdziesiątych można mówić o pewnym ożywieniu duchowym na Zachodzie i przebudzeniu osobistych potrzeb duchowych. W życiu konsekrowanym pojawia się troska o przywrócenie właściwych proporcji liczbowych i o współpracę ze świeckimi. Zaczyna się też poważnie mówić o „refundacji”. W życiu wspólnotowym niepokoi klimat indywidualizmu. W 1994 roku Kongregacja ogłosiła dokument *Życie braterskie we wspólnocie* wskazując charakter odnowy w tym względzie. W tym samym roku odbył się Synod Biskupów poświęcony życiu konsekrowanemu, którego owocem jest adhortacja *Vita consecrata* (25 III 1996) przynosząca głęboką syntezę tematu przez lata wywołującego napięcia i niejasności teologiczne. Ten posynodalny dokument posiada wiele walorów:

- nadaje życiu konsekrowanemu tożsamość jasną i dobrze zdefiniowaną w oparciu o inspiracje chrystologiczne — „ukazywanie formy życia Chrystusa” (por. LG 44);
- zawarta tu doktryna, to synteza najlepszej tradycji duchowej i teologicznej życia konsekrowanego;
- zaskakującą nowością jest zastosowanie do życia konsekrowanego kategorii *via pulchritudinis*, ulokowanie tej formy życia w perspektywie piękności Bożej. Posługując się ikoną przemienienia Chrystusa, wskazano, że On swą pięknoscią przyciąga i zdobywa ludzi. Powołanie wiąże się ze swoistym zauroczeniem

Bogiem, który jako „najpiękniejszy spośród ludzi” winien być kontemplowany. Postępujący za Synem pod przewodem Ducha („piękności niestworzonej”) jest poddany oddziaływaniu określonych dynamizmów, które przekonują, poruszają, zobowiązują i prowadzą do konkretnych decyzji;

- echem dokumentu *Życie braterskie we wspólnocie* jest wyeksponowana w drugiej części adhortacji *duchowość komunii*. Życiu konsekrowanemu powierza się wprost odpowiedzialność za *esse signum fraternitatis* w Kościele-Komunii;

- znamienne, że już w punkcie wyjścia dokumentu zastosowano najnowszy schemat eklezjologiczny: Kościół jest misterium ukierunkowanym ku Trójcy Przenajświętszej (*Confessio Trinitatis*), komunią i braterstwem (*Signum fraternitatis*) w służbie miłości Boga (*Servitium caritatis*).

Podstawę całej refleksji stanowi całkowita konsekracja oraz misja życia konsekrowanego (konsekwencja i wyraz konsekracji), która musi konfrontować się z wyzwaniami czasu ocenianymi według zasady „wierności dynamicznej”.

Konkludując, należy uznać, że posynodalny tekst eksponuje zasadę „głębokiej” duchowości, która może stać się pomocna dla całego życia konsekrowanego. Tę duchowość odbudowy wewnętrznej charakteryzuje: chrystocentryzm trynitarny, braterstwo, służba, pierwszeństwo słowa Bożego i liturgii, uporczywość w zdobywaniu głębi, która podtrzymuje i motywuje życie, postawa świadka (*martyr*) pośród walki duchowej i zaangażowania misyjnego.

2. Jak zdiagnozować stan obecny?

Wydaje się, że miarodajna diagnoza może odnosić się tylko do kwestii ilości i jakości publikacji z tego zakresu. W tym względzie, należy pokornie przyznać, że teolodzy polscy nie wypracowali takich syntetycznych ujęć teologii życia konsekrowanego, jakie znajdujemy w obszarze włosko-, hiszpańsko- czy francuskojęzycznym. Wymieniamy podstawowe według chronologii wydania:

Y. CONGAR, *La vie religieuse dans Eglise selon Vatican*, „Vie consacrée” 43(1971), nr 2, p. 65-88.

L. VEGA GUTIERREZ, *Teologia sistematica de la vida religiosa*, Madrid 1976.

J. AUBRY, *Teologia della vita religiosa*, Torino 1987.

J. GALOT, *Vivere con Christo. I fondamenti evangelici della vita consacrata*, Milano 1990.

A. PIGNA, *La vita religiosa. Teologia e spiritualità*, Roma 1991.

A. FAVALE, *Vita consacrata e società di vita apostolica. Profilo storico*, Roma 1992.

J. AUBRY, F. CIARDI, S. BISIGNANO, M. FARINA, P. G. CABRA, B. MAGGIONI, *Vita consacrata. Un dono del Signore alla sua Chiesa*, Torino 1993.

Consacrazione, w: *Dizionario teologico della vita consacrata*, Milano 1994.

- T. MATURA, *Il radicalismo evangelico. Alle origini della vita cristiana*, Roma 1993.
- L'identità dei consacrati nella missione della Chiesa e il loro rapporto con il mondo*, Città del Vaticano 1994.
- F. CIARDI, *In ascolto dello Spirito. Ermeneutica del carisma dei fondatori*, Roma 1996.
- J. CASTELLANO, *Lumen gentium — Perfectae caritatis — Vita consecrata: unità dinamica e novità di tre testi magisteriali sulla vita consacrata*, „*Informatio-nes SCRIS*” 22(1996), nr 1, s. 164-184.
- E. SASTRE SANTOS, *La vita religiosa nella storia della Chiesa e della società*, Milano 1997.
- G. GOZZELINO, *Seguono Cristo più da vicino. Lineamenti di teologia della vita consacrata*, Torino 1997.
- F. MARTINEZ DIEZ, *Rifondare la vita religiosa. Vita carismatica e missione profetica*, Milano 2001.
- E. BIANCHI, *Non siamo migliori. La vita religiosa nella Chiesa, tra gli uomini*, Magnano 2002.
- B. SECONDIN, *Abitare gli orizzonti. Simboli, modelli e sfide della vita consacrata*, Milano 2002.
- P. G. CABRA, *Breve corso sulla vita consacrata. Appunti di teologia e spiritualità*, Brescia 2004.
- J. C. R. GARCIA PAREDES, *Teologia della vita religiosa*, Milano 2004.
- F. Ciardi, *Un futuro di speranza per la vita consacrata*, Milano 2005.

Niektóre z tych syntetycznych ujęć zostały udostępnione polskiemu czytelnikowi w postaci publikacji zwartych lub artykułów w czasopismach. Jako sygnalizujące to zagadnienie można wymienić:

- M. ROUCHE, *Narodziny i rozwój życia zakonnego*, „*Communio*” 5(1985), nr 6, s. 29-41.
- F. COURTH, *Dyspozycyjne naśladowanie Chrystusa. Dogmatyczno-eklezyjologiczne rozważania nad podstawami i sensem życia zakonnego*, w: *Apostolskie posłannictwo zakonów*, red. L. Balter, Poznań 1987, s. 161-174.
- B. SECONDIN, *Obecny stan teologii życia konsekrowanego*, „*Życie Konsekrowane*” 1994, nr 1, s. 9-27.
- B. MERINO, *Znaczenie i przyszłość procesu odnowy życia konsekrowanego*, „*Życie Konsekrowane*” 1995, nr 1, s. 12-17.
- J. LASSO de la VEGA, *Ostatni Synod Biskupów a teologia życia konsekrowanego*, „*Homo Dei*” 1(1995), s. 3-15.
- L. M. CHAUVET, *Teologia życia konsekrowanego*, „*Życie Konsekrowane*” 2(1993/1994), nr 2-3, s. 13-22.
- B. COLE, P. CONNER, *Pełnia chrześcijaństwa. Teologia życia konsekrowanego*, Poznań 1997.

- E. GAMBARI, *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, Kraków 1998.
S. de GUIDI, *Życie konsekrowane kobiet. Posługa i świadectwo*, Kraków 2008.

Doceniając walory dorobku autorów zagranicznych, bez zafalszowanej skromności, należy jednak wyraźnie wskazać, że wśród polskich autorów zaangażowanie w zakresie podjęcia problematyki z zakresu teologii życia konsekrowanego jest także imponujące pod względem ilości tytułów i zakresu badań. W porządku chronologicznym wskazujemy na tych, którzy wypracowali teologię najbardziej usystematyzowaną, zachowującą charakter naukowy:

- S. NAGY, *Z teologii życia zakonnego*, „Analecta Cracoviensia” 8(1976), s. 165-176.
K. SZAFRANIEC, *Teologia życia zakonnego*, Warszawa 1976.
B. PRZYBYLSKI, *Teologiczne podstawy życia zakonnego*, w: *Życie zakonne w strukturze Kościoła*, red. B. Przybylski, Watykan 1979, s. 1-19.
K. HOLDA, *Życie konsekrowane. Refleksje teologiczne o życiu zakonnym*, Warszawa 1979.
K. SZAFRANIEC, *Teologia życia zakonnego. Próba zestawienia zagadnień podstawowych*, „Collectanea Theologica” 50(1980), f. 4, s. 5-26.
D. WIDER, *Dar życia zakonnego*, Kraków 1982.
H. SZMIGIELSKA, *Próba określenia istoty życia zakonnego w piśmiennictwie teologicznym 1964-1974* (Studia Teologiczno-Dogmatyczne, cz. 4), Warszawa 1984.
F. BOGDAN, *Instytuty życia konsekrowanego w Kościele lokalnym*, w: *Apostolskie posłannictwo zakonów* (Powołanie człowieka, 7), red. L. Balter, Poznań 1987, s. 306-332.
A. J. NOWAK, *Osoba konsekrowana*: t. 1 — *Ślub ubóstwa* (Lublin 1992); t. 2 — *Ślub posłuszeństwa* (Lublin 1994); t. 3 — *Ślub czystości* (Lublin 1999); całościowe wyd. 2 Lublin 2006.
S. MIECZNIKOWSKI, *Źródła odnowy zakonnej*, Warszawa 1993.
M. CHMIELEWSKI, *Duchowość życia konsekrowanego*, w: *Teologia duchowości katolickiej*, red. W. Słomka i inni, Lublin 1993, s. 230-249.
Podręczna encyklopedia instytutów życia konsekrowanego. Pojęcia. Terminy. Instytucje. Dokumenty. Czasopisma. Sigła, red. M. Daniluk, K. Klauza, Lublin 1994.
Z. PROCHOWNIK, *Dziewictwo konsekrowane w Biblii i tradycji Kościoła katolickiego*, Kraków 1995.
Dar życia konsekrowanego. Materiały z sympozjum w Instytucie Teologicznym w Przemyślu (24 V 1996), red. E. Nieradka, S. Hareźga, Rzeszów 1996.
D. WIDER, *Życie oddane na własność Boga. Zarys teologii życia zakonnego*, Kraków 1996.
P. LISZKA, *Charyzmatyczna moc życia zakonnego*, Wrocław 1996.

- K. KONECKI, *Konsekracja dziewic w odnowie liturgicznej Soboru Watykańskiego II*, Włocławek 1997.
- Vita consecrata. Teksty i komentarze*, red. A. J. Nowak, Lublin 1998.
- Vita consecrata. Życie ofiarowane Bogu i ludziom*, red. T. Rusecki, Kielce 2002.
- P. PIASECKI, *Charyzmatyczna natura apostołskiej wspólnoty życia konsekrowanego*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 11(2001), s. 133-152.
- P. LISZKA, *Charyzmat życia zakonnego*, Warszawa-Wrocław 2002.
- Formacja zakonna*, t. 1-7, red. J. W. Gogola, Kraków 1998-2002.
- J. W. GOGOLA, *Zasady wierności charyzmatowi Założyciela*, Kraków 2000.
- J. W. GOGOLA, *Teologia komunii z Bogiem*, Kraków 1999, 2001, 2009³.
- J. W. GOGOLA, *Radę ewangeliczne. Teologia, formacja, praktyka*, Kraków 2003.
- T. PASZKOWSKA, *Misterium konsekracji osób w perspektywie duchowości Soboru Watykańskiego II*, Lublin 2005.
- S. KOŚCIUK, *Współczesne znaki czasu a nowe formy realizacji życia konsekrowanego w Polsce*, Sandomierz 2006.
- Cz. PARZYSZEK, *Życie konsekrowane w posoborowym nauczaniu Kościoła*, Ząbki 2007.
- Z. PALYS, *Rozwój teologii konsekracji zakonnej. Studium historyczno-teologiczne od Vaticanum II do „Vita consecrata” Jana Pawła II*, Kraków 2008.

Nie można pominąć znaczących czasopism, jak „Życie Konsekrowane” czy „Via Consecrata”, jak też edycje kompletnej dokumentów poświęconych życiu konsekrowanemu: *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła. Od Vaticanum II do „Ripartire da Cristo”*, red. B. Hylla, Kraków 1998, 2003.

Wskazane tytuły — zestaw niekompletny — potwierdzają dostępność wielu wartościowych treści, którymi osoby konsekrowane mogą posłużyć się w swej formacji i w studium naukowym. Sięgają po nie także ci, którzy stają wobec powinności posługiwania pastoralnego i duchowego osobom konsekrowanym. Narzuca się pytanie: czy w takim zestawie łatwo znajdą pozycję, która jak „w pigułce” da odpowiednią orientację i zasadnie wprowadzi w ten zakres zagadnienia, jaki został zlecony do wykonania? Należy wyraźnie stwierdzić, że nie posiadamy dotąd takiej podręcznikowej syntezy teologii życia konsekrowanego, jaką można by polecić do lektury alumnom seminariów, kapłanom spowiednikom czy reko-lekcyjonistom. Postulat narzuca się samoczynnie — taki podręcznik należy wypracować, najlepiej we współpracy osób, które odczuwają praktyczny niedostatek w tej dziedzinie.

3. Czego domaga się przyszłość?

Ze świadomością, że teologia życia konsekrowanego nie może być prowadzona jedynie do publikacji, należy wskazać na te obszary jej uprawiania, które mają formę kształcenia akademickiego lub formacji duchowej.

Skoro wielkie prawdy wiary stanowią przedmiot materialny każdej z dziedzin teologii (dogmatyki, teologii biblijnej, moralnej, pastoralnej) to także teologia życia konsekrowanego musi zachować szczególną wrażliwość w tym zakresie. Paweł VI przypomniał w adhortacji *Evangelica testificatio* (29 VI 1971), że wszystkie elementy życia zakonnego powinny być skierowane na budowanie „człowieka wewnętrznego” (nr 32). Teolodzy podejmujący „posługę myślenia” ukierunkowaną na życie konsekrowane winni brać pod uwagę to, co wyakcentował swego czasu bp A. Siemieniewski, tj. potrzebę zachowania intratekstualności wewnątrzbiblijnej przy spojrzeniu na życie zakonne¹⁵. Nie mniej istotne wydaje się obecnie wskazanie na potrzebę intrakontekstualności eklezyjalnej w uprawianiu teologii życia konsekrowanego. Osoby i instytucje życia konsekrowanego „są Kościołem”! Wewnątrz tej priorytetowej rzeczywistości Kościoła należy odczytywać tożsamość osób i instytucji, tworzyć programy formacji i kształtować współczesne tradycje liturgiczne.

Niezależnie od tego, czy tę teologię życia tworzy osoba konsekrowana, kapłan czy świecki, język jakim wyrażamy tajemnicę powołania do konsekracji, w jakim omawiamy zagadnienia dnia codziennego konsekrowanych, winien być „językiem Kościoła”, a nie językiem socjologii, psychologii czy mediów¹⁶. I nie chodzi jedynie o kwestię modnych sformułowań, lecz o samą logikę języka i jej wpływ na mentalność.

Obecny papież Benedykt XVI podkreśla od lat, że „teologię można studiować wyłącznie w kontekście odpowiadającej jej praktyki duchowej i z gotowością równoczesnego pojmowania jej jako wyzwania życiowego”¹⁷. Niezależnie od tego, czy studiuje się ją w uniwersytecie czy okazjonalnie (sesje, lektura), teologia pretenduje w uprawniony sposób do nadawania formy życiu.

Bez rzeczywistej absorpcji solidnej dozy teologii osoby konsekrowane nie będą w stanie wypełnić tych powinności, jakie stawia przed nimi Kościół. Nawet gdy ograniczymy się do dwu najpilniejszych, powaga sytuacji jest widoczna: dla podjęcia nowej ewangelizacji niezbędne jest posiadanie „pełnej świadomości teologicznego sensu wyzwań naszej epoki” (VC 81); natomiast w obszarze różnorodnych zaangażowań zawodowych nie można obywać się bez solidnej formacji teologicznej, gdyż ona właśnie uzdalnia do rozeznawania duchowego (por. VC 71). Jeśli osoba konsekrowana nie opiera swej codzienności na fakcie: *consecra-*

¹⁵ Zob. A. Siemieniewski, *Priorytety formacji zakonnej w posoborowych dokumentach Kościoła: życie wewnątrzbiblijnej narracji*, w: *Formacja dzisiaj do życia konsekrowanego jutra*, red. J. Tupikowski, Warszawa-Wrocław 2002, s. 56-68.

¹⁶ Można wysunąć zastrzeżenia do języka niektórych autorów publikujących w „*Życiu Konsekrowanym*” czy nawet języka, jakim omawia się zagadnienia na sesjach organizowanych przez Konferencje Przełożonych Wyższych. Umizgi wobec tego co zsekularyzowane i medialne są nader uderzające. Zażenowanie budzi brak „ducha” u tych, którzy ponoć wiele godzin codziennie spędzają z Panem — od Niego wychodzą i do Niego wracają.

¹⁷ J. Ratzinger, *Czym jest teologia*, w: *Podstawy wiary — teologia* (Kolekcja „Communio”, 6), red. L. Balter, Poznań 1991, s. 221.

ta sum, a zaledwie „funkcjonuje” jako socjolog, psycholog, matematyk, lekarz, kucharka... utrwała „postać tego świata” (por. 1 Kor 7, 31) opartą o horyzontalizm i nie przyczynia się do nadejścia „nowego nieba i nowej ziemi” (2 P 3, 13). Tożsamości duchowej nie nabywa się spontanicznie; wypracowywana w głębi wnętrza, z czasem staje się zewnętrznie uchwytna jako znak w środowisku życia i pracy.

Wewnętrzna przynależność do Boga domaga się wyrażania swego statusu językiem Kościoła — tym samym, który znajdujemy w dokumentach Stolicy Apostolskiej i którego trzeba osoby konsekrowane nauczyć, jak się uczy języków obcych. Teologicznego sensu własnego życia nie odkryje się bez solidnej lektury tych dokumentów i komentarzy teologicznych. Rzecz sprowadza się do tego, by: a) dokumenty Kościoła czytać; b) czytać ze zrozumieniem; c) nabywać umiejętności *interpretowania w tym języku* rzeczywistości otaczającej, przede wszystkim „znaków czasu”.

Pomocą w tym względzie służą ośrodki akademickie i centra formacji duchowej¹⁸. Aktualnie wszystkie większe polskie ośrodki uniwersyteckie mają własne oferty z zakresu teologii życia konsekrowanego, niektóre z już niemalym doświadczeniem.

Kraków aktualnie posiada dwie oferty: Karmelitański Instytut Duchowości, który od roku 1993/1994 w cyklu „Formacja do życia konsekrowanego” zrealizował wiele konkretnych zagadnień tematycznych (według archiwum w liczbie 47). Nową krakowską ofertą są Podyplomowe Studia z Duchowości włączone w Instytut Teologii Duchowości Papieskiego Uniwersytetu Jana Pawła II, mające poziom studiów licencjackich (kanonicznych). Oferują w czterech semestrach wykłady z duchowości komunii w wymiarze biblijnym, patrystycznym, dogmatycznym, liturgicznym i moralnym. Dodatkowo warsztaty (36 godz.) poszerzą zakres o zagadnienia dotyczące zagrożeń duchowych, szkoły dialogu, teologii ikony oraz towarzyszenia chorym i umierającym. Zajęcia zaplanowano na piątki (16.35-19.40) i soboty (8.00-14.50) dwa razy w miesiącu, dla 18-40 osób.

Wrocław posiada od lat Podyplomowe Studium Teologii Życia Konsekrowanego w ramach Papieskiego Wydziału Teologicznego. Dwa lata zajęć rozkłada się na zjazdy w drugą i czwartą sobotę miesiąca (po 7 godzin). Celem studiów jest dalsza formacja intelektualna osób konsekrowanych w zakresie teologii życia

¹⁸ Na szczególną uwagę i uznanie zasługuje z pewnością Centrum Formacji Duchowej powstałe w 1997 roku w Krakowie (obecnie także w Trzebinie), z inicjatywy Polskiej Prowincji Salwatorianów. Proponuje sesje, szkoły formacyjne i rekolekcje, w których szczególną uwagę poświęca się pojedynczej osobie. Towarzyszy osobom duchowym i świeckim w poszukiwaniu głębszego doświadczenia wiary i integralnego rozwoju: duchowego i psychicznego. Współpracuje z cenionymi formatorami różnych szkół i ośrodków życia duchowego, którzy służą osobistym doświadczeniem wiary oraz swoim przygotowaniem teologicznym, pedagogicznym i psychologicznym. Skupia się głównie na formacji do modlitwy Słowem Bożym, na formacji biblijnej, kierownictwie duchowym, a także na przygotowaniu formatorów diecezjalnych i zakonnych do pracy wychowawczej na różnych poziomach. Cieszy się dobrą sławą i nie traci osiągniętego dobrego poziomu.

konsekrowanego. W ramach studium podejmowane są podstawowe zagadnienia dotyczące ogólnej teologii duchowości, teologii powołania, konsekracji, misji, teologii ślubów, charyzmatu, wspólnoty, profetycznego wymiaru życia konsekrowanego, prawa zakonnego, antropologii życia konsekrowanego, formacji na poszczególnych jej etapach i in. W wersji uproszczonej oferuje się także Kurs Teologii Życia Konsekrowanego, wieńczony zaświadczeniem.

W Warszawie, w Instytucie Teologii Apostolstwa UKSW otworzono w roku 2009/2010 Sekcję Życia Konsekrowanego, w ramach której zaoferowano studia doktoranckie lub podyplomowe (dwuletnie — trzy tygodniowe sesje w roku). W planie zajęć znalazły się m.in. zagadnienia: eklezjalny i charyzmatyczny wymiar życia konsekrowanego, praca osób konsekrowanych, formy życia konsekrowanego w czasach patrystycznych i liturgia zakonna.

Lublin w ramach Instytutu Teologii Duchowości posiada od 1 X 2006 roku Katedrę Duchowości Życia Konsekrowanego ukierunkowaną zwłaszcza na studia doktoranckie. Od 1984 roku w niniejszym Instytucie były prowadzone wykłady z duchowości zakonnej, od roku akad. 2000/2001 podjęto wykłady z zakresu teologii życia konsekrowanego, a rok później wykłady z duchowości (wielkich) reguł zakonnych. Główne nurty badań odnoszą się do: ogólnoteologicznych podstaw życia konsekrowanego (w tym zakonnego), elementów charyzmatycznych właściwych wielkim duchowościom zakonnym, nowych form konsekracji osób (dziewice, wdowy, pustelnicy), formacji do odpowiedzialności za powołanie i uświęcenie, modlitwy i realizacji posłannictwa, do posłuszeństwa i życia braterskiego. Instytut zorganizował także dwie wersje studiów podyplomowych: Podyplomowe Studia Duchowości Katolickiej (4 semestry) i Podyplomowe Studia Eklezjalnej Posługi Władzy (3 semestry), których słuchaczami są m.in. osoby konsekrowane.

Wydaje się, że takie bogactwo poziomów i różnorodności ofert w polskich ośrodkach jest wystarczające w stosunku do potrzeb środowiska. Ogólnie rzecz ujmując, oferty programowe odpowiadają na praktyczne zapotrzebowania, nie są też pozbawione ambicji naukowych.

Niemniej, trudno nie przyznać racji opinii wyrażonej wobec czterech Konferencji Przełożonych Wyższych przez ks. Marka Starowieyskiego, że „katastroficznym można nazwać udział sióstr w życiu naukowym; odbijają się tu nieszczęsne tendencje niewysyłania ich na studia i obecne wysyłanie ich na studia zaoczne”¹⁹. Podczas, gdy ilość zakonników-pracowników naukowych w Polsce jest porównywalna z Zachodem, to żaden instytut życia konsekrowanego w Polsce nie wydaje pisma o renomie międzynarodowej, ani nie pełni roli centrum naukowego. Jako wyjątki w pewnym stopniu można wymienić Instytut Tomistycz-

¹⁹ M. Starowieyski, *Zakony wobec zmian w Kościele. Uwagi laika*, sesja nt. *Tożsamość życia konsekrowanego w kontekście procesów laicyzacyjnych w Polsce*, Jasna Góra 6-9 X 2009, <http://www.zakony-zenskie.pl/index.php/wspopraca-midzyzakonna/113-symposium-jasna-gora-6-9-padziernik-2009/587-zakony-wobec-zmian-w-kociele-uwagi-laika> [1 VI 2010].

ny w Warszawie czy „Ignatianum” w Krakowie, jak też zaangażowanie benedyktynów z Tyńca w edycję „Źródeł monastycznych” — konstatuje ks. Starowieyski.

Uprawiający teologię życia konsekrowanego nie mogą tego kontekstu nie uwzględniać, gdyż z niego płyną szczególne zobowiązania wobec tych, do których adresują swoją myśl wyłożoną żywym słowem lub publikacjami. Z jednej strony, potrzeba teologii na poziomie bardzo podstawowym, zważywszy na fakt, że większość adresatów to kobiety nie mające żadnych studiów teologicznych (albo zaoczne, o których poziom martwi się nie tylko ks. Starowieyski). Z drugiej zaś, potrzeba teologii bardzo rzetelnej na poziomie wykładów czy przygotowywania rozpraw doktorskich, by wyrabiać fachowe umiejętności w doktorancie, który wkrótce sam podejmie określone posługi w tej dziedzinie, a uprzednio winien być zdolny przygotować rozprawę porządkującą i pogłębiającą zagadnienie będące przedmiotem jego badań.

Wymaga to zarazem skoncentrowania na fakcie, że ta teologia zawsze winna służyć życiu. Jeśli w tych czasach mówimy wprost o kryzysie życia konsekrowanego, to zadaniem teologii jest *re-animować* te tematy i dynamizmy, który osobom konsekrowanym dodałyby ducha. Kryzysy w wielu wypadkach są pochodnymi sekularyzmu. Człowiek zsekularyzowany ma splaszczoną horyzontalnie mentalność. Tracąc wertykalny wymiar istnienia — nie żyjąc już „pod niebem” — człowiek nie podnosi wzroku ani serca ku czemuś, co jest *sursum*. Dotyczy to w niemalym stopniu osób konsekrowanych, zbytnio zapatrzonych w ziemski horyzont i we własne wnętrze.

W tradycji zakonnej dążenie do Boga wiązało się zawsze silnie z umiłowaniem kultury literackiej — biblioteka i szkoła stanowiły integralną część klasztoru. Jeśli dziś tej integralności zabrakło, to uniwersytety katolickie mogą dopełnić braków i przywrócić osobom konsekrowanym zdolność tworzenia kultury nowej — bardzo swoistej „kultury rad ewangelicznych”²⁰.

Kultura ta ma za punkt wyjścia Słowo Boże, jednak nie na poziomie samego tekstu. „Słowo Boże nie jest bowiem nigdy po prostu obecne w samej literackiej warstwie tekstu. Aby do niego dotrzeć, potrzebne jest wzniesienie się wyżej i proces zrozumienia kierowany przez wewnętrzną dynamikę całego zbioru tekstów, a zatem musi to być proces żywy”²¹. Teologia duchowości zatem już w punkcie wyjścia oferuje terapeutyczną dla zsekularyzowanego ducha sytuację „wzniesienia się wyżej”, co w konsekwencji może skutkować stopniowym nabyciem trwałych postaw opartych o tę zasadę. Osoby konsekrowane są przecież szczególnie zobowiązane do tego, by ukazywać w pełnym blasku „głęboki sens

²⁰ „Jakże nie pragnąć, aby kultura rad ewangelicznych, która jest kulturą błogosławieństw, wzrastała w Kościele dla umacniania życia i świadectwa ludu chrześcijańskiego?” — Benedykt XVI, *Kościół i świat potrzebują waszego świadectwa Watykan — do osób konsekrowanych*, 10 XII 2005, <http://www.4lomza.pl/index.php?wiad=15564> [1 VI 2010].

²¹ Benedykt XVI, *Przemówienie do przedstawicieli francuskiej kultury w Kolegium Bernardynów*, Paryż, 12 IX 2008, http://ekai.pl/papiez/img/fr_kolegium_bernardynow.pdf [1 VI 2010].

antropologiczny” rad ewangelicznych, odrzucając bałwochwalczy kult stworzenia i w pewnej mierze czyniąc „widzialnym Boga żywego” (por. VC 87).

Zasadniczą „postawą, jaką przyjmowali mnisi w czasach upadku starożytnego ładu i dawnych pewników było *quaerere Deum* — poszukiwanie Boga [...] postawa prawdziwie filozoficzna: patrzeć ponad rzeczami przedostatecznymi i szukać rzeczy ostatecznych, które są prawdziwe”²². Przy takim nastawieniu nie dochodzi do wypalenia duchowego nawet wśród poważnych przeciwności wewnętrznych czy zewnętrznych. Wypalają się ci, którzy racji ostatecznych nie widzą, gdyż — jak uczył św. Augustyn — *ludzki duch, nie szukając Boga, nie może doświadczyć radości*. „Takie życie nie zasługuje na miano życia! Nazwijmy je raczej cieniem życia. I przypomina wam to uciekającego Adama, który obraziwszy Boga swym grzechem, stara się unikać twarzy swego Pana, ukrywając się pod liśćmi rzucającymi cień”²³.

Podczas gdy teologia średniowiecza uznawała za fundament pracy teologów zdanie: „Bądźcie zawsze gotowi do obrony wobec każdego, kto domaga się od was uzasadnienia (*logos*) tej nadziei, która w was jest” (1 P 3, 15), to współczesna teologia powinna utwierdzić osoby konsekrowane w świadomości (bądź tę świadomość obudzić), że *querere Deum* oraz przyzwalanie, by Bóg znajdował człowieka²⁴, nie może wydawać się kwestią przebrzmiałą. Świat potrzebuje osób, które z głęboką świadomością podejmują tę formę życia i będą zdolne (intra- oraz intersytuacyjnie) formułować „uzasadnienie” swego powołania, swoich wyborów i postaw.

Za konkluzję wystarczającą dla teologów i osób konsekrowanych można uznać pouczenie²⁵ Benedykta XVI: „Należec do Chrystusa znaczy spalać się w blasku Jego piękna [...] podtrzymywać w sercu żywy płomień miłości, podsycający nieustannie bogactwem wiary”²⁶.

LA THÉOLOGIE DE LA VIE CONSACRÉE — L'ÉTAT ACTUEL ET LE DÉFI POUR L'AVENIR

L'auteur présente l'état actuel de la théologie de la vie consacrée en Pologne en prenant en considération les domaines suivants:

²² Tamże.

²³ Cyt. za: J. Garcia, *Święty Augustyn albo głos serca*, tł. R. Rak, Kraków 1998, s. 84.

²⁴ Por. tamże.

²⁵ Łączą się tu elementy: doświadczenia życia jako spalania (nie, wypalania!); powinności codziennego podtrzymywania żarliwości serca (por. ewangeliczne panny roztropne); wskazania, że bogactwo wiary podsyca wewnętrzny płomień (inne łatwopalne materiały nie wystarczą).

²⁶ Benedykt XVI, *Bądźcie wiarygodnym i jasnym znakiem Ewangelii*, art. cyt., s. 35-36.

1) le temps avant le Concile Vatican II — elle montre des étapes de la formation des diverses conceptions de la vie consacrée dans le contexte général en théologie de cette époque; 2) elle présente les publications polonaises concernant la vie consacrée en comparaison avec des publications sur le même sujet en langues étrangères; 3) elle donne quelques suggestions concernant la théologie de la vie consacrée pour l'avenir.

Elle constate le besoin d'une étude complexe qui présenterait de façon synthétique la théologie de la vie consacrée en vue des besoins des séminaristes, des novices des congrégations féminines et des personnes qui sont engagées dans la vie consacrée comme formateur (formatrices) sans avoir une préparation théologique suffisante pour ce devoir.